

Het verhaal verteld door beelden

HOOFDSTUK 1

Geschiedenis van de strip

Zo'n 30.000 jaar geleden maakten holbewoners een grotschildering van een neushoorn waarin getracht werd beweging uit te drukken. Deze rinoceros valt als een voorloper van het stripverhaal te beschouwen. Nadien zijn er velerlei uitingen verschenen die als oervormen van het beeldverhaal te kenmerken zijn. In de negentiende eeuw begint de strip zijn definitieve vorm te krijgen, waarna het aangejaagd door de oprukkende dagbladpers uitgroeit tot zowel massamedium als kunstuiting.

Geschiedenis van het beeldverhaal

De geschiedenis van het beeldverhaal, zoals strips in het Nederlandse taalgebied ook wel worden aangeduid, is afhankelijk van de definitie die wordt gehanteerd. Wanneer alleen verhalen worden meegerekend die tekst en beeld combineren in de (inmiddels als regulier bekendstaande) vorm van opeenvolgende ingekaderde tekeningen op papier, voorzien van tekstballonnen, dan is de geschiedenis van de strip een relatief jonge aangelegenheid van iets meer dan een eeuw oud. Wie zich echter verdiept in de inspiratiebronnen van de eerste kunstenaars en noeste werkers die, ook door eigen tijdgenoten, als striptekenaars werden aangeduid, zal beamen dat hun werk origineel was, maar moet tevens constateren dat zij niet in hun eentje het wiel hebben uitgevonden.

De kunst om werkelijkheid en fantasie te verbeelden in opeenvolgende illustraties op een min of meer plat vlak gaat veel verder terug dan de late negentiende eeuw. Reeds duizenden jaren voor de christelijke jaartelling werden op tal van plaatsen grotschilderingen gemaakt die uiting gaven aan de zich ontwikkelende menselijke creativiteit. De Duitse stripdeskundige Andreas C. Knigge wijst daarbij in dit kader op een ruim 30.000 jaar oude tekening van een neushoorn, aangetroffen in het Zuid-Franse Chauvet, waarin, volgens zijn interpretatie, de maker of makers getracht hebben beweging uit te drukken. Het mogelijke tijdsverloop dat daarmee wordt uitgedrukt komt kan beschouwd worden als een ontwikkeling, als een rudimentaire verhaallijn die tot beweging komt. Wie het bestaan van schriftloze strips erkent – een vorm van vertellen die ook vandaag nog wordt beoefend door striptekenaars – kan hierin het oudst bekende stripverhaal herkennen. De enkele duizenden jaren jongere grotschilderingen van het relatief nabije Lascaux bevatten eveneens pogingen die uitdrukking geven aan (paarden in) beweging, en daarmee aan tijdsverloop. Dat de oudst bekende voorloper van de strip uitdrukking geeft aan het voortschrijden van de tijd bemoeilijkt het onderdrukken

van de gedachte dat het oudste stripverhaal meteen al een historische strip was.

De uitvinding van het schrift, voorzover 'uitvinding' een adequate term is voor een langdurig proces, liet vervolgens nog enkele duizenden jaren op zich wachten. Rond 4000 voor Christus ontstond geleidelijk een schrift, dat aanvankelijk picturaal, later op meer gestileerde wijze de mogelijkheid bood om taal vast te leggen. Het Mesopotamische schrift en de Egyptische hieroglyfen zijn hiervan bekende voorbeelden. Het samengaan van afbeeldingen en schrift, veelal op een stenen ondergrond, kwam daarbij geregeld voor. In Egypte werden gestyleerde afbeeldingen van mensen en goden onder meer gebruikt om de heldedaden van vorsten te tonen en daarmee ontzag af te dwingen voor de heerser. Chronologie was daarbij een belangrijk criterium voor het vaststellen van de beeldvolgorde, waarbij de leesrichting (doorgaans van beneden naar boven, maar niet per definitie van links naar rechts of omgekeerd) variabel was.

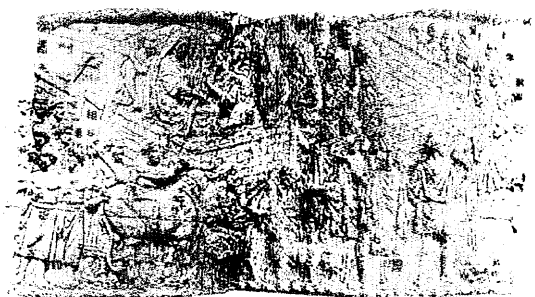
Aan de noordzijde van de Middellandse Zee vond het beeldverhaal eveneens een politieke toepassing. Op een strook van circa tweehonderd meter lang, die als het ware gewikkeld werd om een meer dan 30 meter hoge zuil, liet de Romeinse keizer Trajanus in het jaar 13 na Christus zijn succesvolle veldtocht tegen de Daciërs in beeld brengen in 155 opeenvolgende scenes. Dat dit alles ter meerdere eer en glorie van de vorst was wordt duidelijk voor wie beseft dat Trajanus zelf niet minder dan zestig maal ten tonele verschijnt in dit beeldverhaal.

In dit stadium van het beeldverhaal, dat beschouwd kan worden als de prehistorie der strip, laat de geschiedschrijving vervolgens een gat vallen (zoals er vanuit die optiek ook weinig aandacht is besteed aan niet-westerse 'voorlopers' van het beeldverhaal). Dat wil niet zeggen dat er in de periode na de val van het Romeinse rijk eeuwenlang niets is vervaardigd wat zou kunnen worden omschreven als (pre-)strip. Het lijkt eerder het gevolg te zijn van een gebrek aan serieus onderzoek naar de voorgeschiedenis van het beeldverhaal in dit tijdvak.

Grotschilderingen als oudste stripvorm. In 1994 ontdekten speleologen in de Franse Ardèche de hier gefotografeerde grotten van Chauvet. Er bevonden zich niet alleen dierlijke overblijfselen uit de prehistorie, maar ook schilderijen die uitdrukking gaven aan een met dieren gevulde leefwereld van de prehistorische mens. Beroemder zijn de grotschilderingen die in 1879 in het Spaanse Altamira werden ontdekt. Het zal toeval zijn geweest dat in die tijd ook de strip voorzichtig tot ontwikkeling kwam.

Een veldtocht verhaald als een antiek stripverhaal. Op de Romeinse triomfzuil van keizer Trajanus worden in 155 opeenvolgende beelden de scènes uitgebeeld van een succesvolle veldtocht. Geïnteresseerde kijkers die de afbeeldingen op de triomfzuil niet goed kunnen onderscheiden, zijn welkom in het Museo della Civiltà Romana in Rome om reproducties te bekijken.

Getekende tijd

Stripauteurs willen nog wel eens strips maken over hun eigen vak. In *Hicksville* (1998) vertelt de Nieuw-Zeelandse auteur Dylan Horrocks via korte strips een verhaal over de stripwereld, zijn tekenaars, liefhebbers en fanatieke verzamelaars. Ook een bibliotheek ontbreekt niet in een dergelijk universum.

Over de auteurs

Kees Ribbens is als historicus verbonden aan de afdeling Geschiedenis van de Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij publiceert regelmatig over geschiedenis, historische cultuur en strips en is medewerker van *Stripschrift*.

Historicus **Rik Sanders** is journalist en redacteur van *Stripschrift*. Hij is gespecialiseerd in onderzoek naar het debat over strips in de jaren veertig en vijftig van de twintigste eeuw.

Samen schreven zij voor *Kleio* reeds de beschouwing *Balloons en kogels. De Grote Oorlog tussen kaders*.

Colofon

Getekende tijd. Wisselwerking tussen geschiedenis en strips is in 2006 uitgegeven door Stichting Matrijs in Utrecht ter gelegenheid van het vijftienvigjarig bestaan van Stichting Matrijs. De tekst is gezet in de letters Nexus mix en sans, Comic sans. Het ontwerp van het binnenwerk en omslag is van Hans Lodewijk van x-hoogte, Tilburg. De lithografie werd verzorgd door Cicero Color, Diever. Het boek is gedrukt bij drukkerij Giethoorn ten Brink in Meppel. Het omslag voor de editie van *Stripschrift* werd ontworpen door Rudy Vroomen, met op de voorkant een tekening van Pieter Geenen.

Stichting Matrijs werd in 1981 opgericht om door middel van publicaties de belangstelling voor geschiedenis, landschap, archeologie en monumenten te bevorderen. Matrijs werkt zonder winstoogmerk.

Voor meer informatie:

Uitgeverij Matrijs

Postbus 670

3500 AR Utrecht

☎ 030-2343148

☎ 030-2319824

✉ uitgeverij@matrijs.com

🌐 www.matrijs.com